

Jaarverslag 2017

Greenport Arnhem-Nijmegen

Januari 2018

Greenport Arnhem-Nijmegen
info@greenportarnhemnijmegen.nl
www.greenportarnhemnijmegen.nl

Onderdeel van Greenport Gelderland

Greenport
Arnhem Nijmegen

De groene kracht van de regio!

Greenport Gelderland

1. Inleiding

Greenport Arnhem-Nijmegen (GAN) heeft in 2017 weer een zichtbare bijdrage kunnen leveren aan het tuinbouwcluster in de regio Arnhem-Nijmegen. Samen met tuinders werd een scala aan activiteiten georganiseerd, en ook binnen Greenport Gelderland werd actief meegewerkt. Dat laatste leidde onder andere tot de subsidieregeling 'Greenport Gelderland Innoveert'. In het gebied van Greenport Arnhem-Nijmegen gingen zes ondernemers concreet aan de gang met deze regeling en onderwijl konden drie subsidieprojecten goedgekeurd worden met een gezamenlijk projectbudget van 550.000 euro. Dat betekent voor een aantal bedrijven weer een concrete stap naar verdere verduurzaming.

Naast deze betrokkenheid bij projecten waren er dit jaar weer de vele activiteiten waarbij tuinders en ondernemers geïnformeerd werden over actuele zaken. Zo werd er bijvoorbeeld gewerkt aan de volgende zaken:

- Er werd door een groep VMBO-ers een middag meegedraaid op een tweetal tuinbouwbedrijven (zie foto voorkant);
- werden er diverse bijeenkomsten gehouden over de verplichte zuivering van restwaterstromen;
- gewerkt aan de veiligheid van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen;
- een groep kwekers begeleid met 'Het Nieuwe Telen';
- netwerkbijeenkomsten georganiseerd;
- plannen gemaakt voor Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen;
- ondernemersontbijt georganiseerd;
- promotie uitgevoerd tijdens 'Kom in de Kas';
- plenaire bijeenkomst met ondernemers uit Overbetuwe gehouden;
- innovatie brainstorm mede-georganiseerd (Living Lab);
- internationale samenwerking via Agropole;
- en een symposium gehouden over de snelle ontwikkeling van de digitale afzet.

Op deze manier organiseerde Greenport Arnhem-Nijmegen weer **ruim 450** contactmomenten tussen tuinders, ketenpartijen, kenniswerkers en de toeleverende industrie. Met deze activiteiten is aantoonbaar een bijdrage geleverd aan de vitaliteit en verduurzaming van de bedrijven die actief betrokken zijn bij de tuinbouw-community van Greenport Arnhem-Nijmegen.

Via NEXTgarden, gaf gemeente Lingewaard een stevige impuls aan de ontwikkeling van de glastuinbouwsector. In 2017 werd tussen bedrijfsleven en overheid een pact gesloten voor afstemming en samenwerking op het gebied van tuinbouwontwikkeling. Dit pact draagt bij aan een versnelling van de ontwikkeling van de tuinbouwsector op het gebied van innovatie en start-ups, duurzame energiemix en euregionale samenwerking.

Met Greenport Gelderland werd gewerkt aan het opstellen van een 'versnellingsagenda'. In deze agenda (Duurzaam Doen) zijn een aantal belangrijke projecten uit de regio Arnhem-Nijmegen opgenomen. In samenwerking met Provincie Gelderland worden deze projecten de komende jaren uitgevoerd.

Ook de komende jaren wil Greenport Arnhem-Nijmegen voor de tuinbouwsector van concrete betekenis zijn. Dat doet ze samen met haar partners: Tuinbouwcoöperatie Horticoop, gemeente Lingewaard, gemeente Overbetuwe, LTO Noord Glaskracht, Oost NV, Plantion BV, Provincie Gelderland, Rabobank Oost Betuwe, TRINTECH, Flynth Adviseurs & Accountants, Wageningen Universiteit, Food Valley, STOL project etc. De Greenport zet zich in voor een beter ondernemersklimaat, en betere omstandigheden voor de tuinbouwsector om verder te kunnen groeien, verduurzamen en te innoveren.

2. Organisatie

Greenport Arnhem-Nijmegen is opgericht voor, en door ondernemers in het tuinbouwcluster. Om aan die betrokkenheid een nog sterkere basis te geven is het bestuur in 2017 verder aangepast. In 2016 traden Jan van Genderen (vice-voorzitter) en Rick Gerichhausen al toe. In de loop van 2017 is Margit van den Anker toegetreden. Zij heeft de plaats ingenomen van Arno Driessen en zij zal de nieuwe secretaris van Greenport Arnhem-Nijmegen worden. Eind 2017 werd duidelijk dat Peter Waterman, vanwege een andere functie, zijn plaats beschikbaar moest stellen. Momenteel vult Eric Aerts (Rabobank) de vacante functie in.

De huidige samenstelling van het bestuur is:

- **Peter Bakker** (voorzitter)
- **Jan van Genderen** (vice-voorzitter)
- **Margit van den Anker** (secretaris)
- **Sietske Weijs** (penningmeester)
- **Eric Aerts** (lid)
- **Rick Gerichhausen** (lid)
- **Henk Gertsen** (lid)

Het bestuur bepaalt de koers van Greenport Arnhem-Nijmegen en is nauw betrokken bij de verschillende activiteiten. Een belangrijk deel van de uitvoerende taken wordt sinds 2014 opgepakt door de coördinator **Radboud Vorage**. De heer Vorage is ook contactpersoon voor activiteiten die samen opgepakt worden met Greenport Gelderland. Voor veel tuinders is Radboud Vorage het eerste aanspreekpunt, naast Peter Bakker (voorzitter) en Jan van Genderen (vice-voorzitter).

Een van de speerpunten van het bestuur is 'PR en communicatie' over de meerwaarde van het tuinbouwcluster voor de gehele regio. Om dat nog beter in te kunnen vullen, is de organisatie uitgebreid met **Sandra de Beijer**. Zij is communicatieadviseur en eigenaar van Content Communicatie. Sandra is woonachtig in Gendt. De komende periode zal het strategisch communicatieplan worden geactualiseerd en zullen er een scala aan communicatie-activiteiten opgepakt worden. Daarbij is het belangrijk dat zowel burgers, politici en ook bestuurders een beter beeld van de tuinbouwsector krijgen. De regio moet weer trots op haar tuinbouwsector worden, die koploper is op het gebied van duurzaamheid, innovatie en ondernemerschap

In 2017 besloot het bedrijf TRINTECH om ook partner/sponsor van Greenport Arnhem-Nijmegen te worden. Vooral op het gebied van tuinbouwtechniek heeft TRINTECH veel ervaring en deskundigheid. TRINTECH zal

ook betrokken worden bij activiteiten met een sterk innovatief karakter.

Het bestuur wil zich de komende jaren verder inzetten, om Greenport Arnhem-Nijmegen nog meer een ondernemersorganisatie te maken. Een organisatie die door haar activiteiten een tastbare bijdrage levert aan het perspectief van de tuinbouwbedrijven in de regio. Daarnaast wil Greenport Arnhem-Nijmegen verder gaan met het bij elkaar brengen van ondernemers uit het gehele tuinbouwcluster. Een sterke tuinbouw-community is de basis van een levendige sector waarin er een goed klimaat is voor ondernemerschap en innovatie.

3. Nieuwe pact-overeenkomst 2017-2020

Op 21 juni 2017 werd met een achttal partijen voor de periode 2017-2020 een nieuwe pactovereenkomst aangegaan. Het pact richt zich, middels een samenwerking tussen bedrijfsleven en overheid, op een optimale ontwikkeling van het tuinbouwbedrijfsleven in de regio Arnhem-Nijmegen. Aan het pact nemen deel:

- Gemeente Lingewaard
- Gemeente Overbetuwe
- Provincie Gelderland
- LTO Noord Glaskracht
- Greenport Arnhem-Nijmegen
- Rabobank Oost Betuwe
- Plantion BV
- STOL-project

Ondertekenen van samenwerkingsovereenkomst in het Glastuinbouwpact 2017-2020.

Door de ondertekening van het pact willen de partijen aan zeven speerpunten werken. Deze speerpunten zijn samengesteld op basis van de visie uit 'Agenda 2020' van Greenport Gelderland.

1. **Versterking Markt & Afzet;** centraal hierbij staat ondersteuning van ondernemers bij marktontwikkeling, ketenversterking en vergroten toegevoegde waarde. Waar mogelijk zal dit, vanwege de geografische ligging, zich op de Euregio richten;
2. **Ruimte & infrastructuur;** belangrijke activiteiten zijn hier versterking van de infrastructuur, de ruimtelijke structuur en de bedrijfsstructuur;
3. **Ondernemerschap & onderwijs;** met aandacht voor versterking ondernemerschap, training en kennisvergroting, opleidingsplannen en sterke kennisnetwerken;

4. **Innovatie & onderzoek;** met focus op marktinnovatie, productinnovatie en procesinnovatie en op versterking van de samenwerking tussen onderzoek en bedrijfsleven, waar mogelijk wordt onderzoek naar de bedrijven gehaald;
5. **Internationalisatie;** belangrijke activiteiten hierin zijn het ondersteunen van ondernemers bij internationaal ondernemen (Euregio) en inspelen op 'local for local' ontwikkeling;
6. **Duurzaam ondernemen;** met aandacht voor verduurzaming teelttechniek, duurzaam transport, kringloop ondernemen, resource efficiency, duurzame energie en de ambitie om naar een klimaat neutrale tuinbouw te groeien;
7. **Leefomgeving;** met focus op verbeteren van de leefomgeving en vergroten van draagvlak, het imago en de waardering bij burgers en de lokale samenleving.

Partijen hebben een gezamenlijke visie geformuleerd, om te komen tot een krachtige samenwerking. Daarbij onderkennen zij dat vanwege de complexe structuren en processen in de hedendaagse samenleving, het van essentieel belang is dat afstemming en samenwerking tussen partijen (zowel publiek als privaat) voortdurend gestimuleerd dient te worden. Dit met als doel om te komen tot integrale en duurzame oplossingen voor complexe tuinbouwontwikkelingsvraagstukken

en om nieuwe uitdagingen op een doortastende wijze vorm te kunnen geven. Daarbij dient het samenwerkingsverband een aanvullende (onderling versterkende) structuur te bieden die enerzijds bijdraagt aan een heldere focus op doelgerichte activiteiten ter bevordering van de tuinbouwketen en anderzijds bijdraagt aan een betere communicatie en coördinatie tussen de activiteiten die door de deelnemende partijen ondernomen worden. Zij doen dit op basis van een gezamenlijk onderschreven visie.

Gezamenlijke visie

Het glastuinbouwcluster in de regio Arnhem-Nijmegen moet verder uitgroeien tot een robuuste en krachtige sector, mede gebaseerd op een sterke internationale positie in de handel en logistiek van tuinbouwproducten. De primaire bedrijven blijven de kern van het tuinbouwcluster. Daarvoor moet in het gebied het vestigingsklimaat voor bedrijven verder verbeterd worden en dienen innovatieve ondernemers elkaar snel te kunnen vinden. Er is een hecht netwerk met onderwijs- en onderzoeksinstellingen, ruimte voor start-ups en een uitstekende energie-infrastructuur. Ondernemers en overheid werken vanuit een gezamenlijke visie en willen concrete resultaten boeken. Het netwerk kenmerkt zich door een nadrukkelijke betrokkenheid van ondernemers die mede inhoud geven aan de ontwikkelingen in het gebied. Kernwoorden daarbij zijn verduurzaming, innovatie, marktgerichtheid en krachtenbundeling. Het gebied kiest voor samenwerking met de Greenport Gelderland om zich beter te positioneren en om haar toegang tot nationale en internationale tuinbouwnetwerken te vergroten. Er is een levendig tuinbouwbedrijvigheid in het gebied dat in een goede balans met haar stedelijke omgeving functioneert.

4. Projectactiviteiten 2017

Ook in 2017 is Greenport Arnhem-Nijmegen actief geweest met het begeleiding van ondernemers die innovaties op hun bedrijf willen realiseren. In 2017 deden een drietal bedrijven een succesvolle aanvraag voor een subsidie. Het betrof de volgende projecten:

1) **Energiebalans door warmteterugwinning en Lt-net**

Het project maakt gebruik van de meest moderne energietechnieken en is er op gericht zelf laagwaardige warmte, nuttig binnen het bedrijf in te zetten. Bovendien opent het de weg naar de toepassing van zonthermie. De volgende specifieke punten maken het project uniek:

- Het, binnen verschillende teelten, koppelen van warmte- en koudevraag en daardoor het energiemangement op een hoger niveau brengen;
- Toepassing van laagwaardige warmte in het verbeteren van het klimaat in de tuinbouwkas en het aanpakken van vochtproblemen precies op de plek waar het tot problemen kan leiden (in het verleden werd dit met hoogwaardige warmte gedaan);
- Om te komen tot het balanceren van koude en warmte, zal er besturingssoftware ontwikkeld worden, die ook voor andere kwekers/teelten zeer waardevol kan zijn;
- De klimaatcomputer zal de koude- en warmtebehoefte in beeld moeten brengen en besluiten welke vakken verwarmt en gekoeld gaan worden;
- Door toepassing van een laagwaardig warmtenet met lagere buistemperaturen zal de werking van de warmtepomp efficiënter worden. Hierdoor stijgt de COP (Coëfficiënt Of Performance) van deze machine;
- Een verbeterde communicatie tussen klimaatcomputer en warmtepomp waarbij de warmtebehoefte wordt uitgedrukt in kilowatts en de gewenste temperatuur. Op deze manier draait de warmtepomp altijd op het optimale rendement en wordt er een minimale hoeveelheid elektra ingezet om in warmte- en koude-behoefte te voorzien.

2) **Op weg naar 100 % energetisch duurzaam d.m.v. houtstook**

Het project is uniek omdat het bedrijf er naar streeft de benodigde warmte geheel door houtstook op te wekken. Er zijn weinig tot geen (tuinbouw)bedrijven die zo efficiënt warmte uit hout (duurzame brandstof) gaan halen. Door het combineren van lage temperaturen, afkoeling en koude vraag met een warmtepomp en condensator is uniek. Dit vraagt om een geavanceerd computerbesturingssysteem, dat deels op maat ontwikkeld moet worden. Het tuinbouwbedrijf heeft daarvoor een netwerk van diverse deskundige bedrijven en adviseurs om zich heen opgebouwd. Na een succesvolle implementatie, kan deze kennis op andere plekken worden toegepast

3) **Zon en zuivering, klimaat-neutrale amaryllisteelt**

Het project richt zich op het ontwikkelen van een klimaat-neutrale Amaryllisteelt. Dat houdt in een teelt die steeds minder fossiele brandstof vraagt en die haar emissies sterk vermindert. Dit is noodzakelijk vanuit het oogpunt van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen. De eisen die vooral retailers stellen aan de ondernemingen en de geproduceerde producten worden steeds strenger, met name op het gebied van milieuvriendelijkheid en duurzaamheid.

Binnen dit project wordt binnen een energiemangement systeem geïnstalleerd (tussen zelf opgewekte stroom door middel van zonnepanelen die buiten deze projectaanvraag vallen) en het elektraverbruik van diverse technische installaties. Hierdoor is er geen verbruik meer van fossiele energie om drainwater weer geschikt te maken voor hergebruik binnen het eigen bedrijf. Er zal dan ook geen noemenswaardige afvalwaterstroom meer van het bedrijf zijn. Daarnaast zal met de CleanGrow's Nutrient Analyzer nog beter ion-specifiek de plantenvoeding gestuurd worden, met als gevolg een lager gebruik aan mineralen. Deze positieve effecten, resulteren in een zeer maatschappelijk verantwoorde wijze van inzet van zelf opgewekte stroom, het beperken van gebruik van nutriënten en optimaal hergebruik van water. De nog beschikbare zonne-stroom wordt niet direct teruggezet op het elektriciteitsnet,

maar wordt door het energiemanagementsysteem in eerste instantie gebruikt voor bijvoorbeeld het koelproces (middels een warmtepomp) in de Amaryllisteelt. Hierdoor zal het elektriciteitsverbruik voor het koelproces zeer sterk worden gereduceerd. Het bekende principe power-to-heat wordt in deze situatie vervangen door power-to-cold. (de verwarming wordt vervangen voor koeling). Het voordeel van het gebruik van de zonne-energie is dat op de momenten dat de intensiteit van het licht het hoogste is, de machine om te koelen het meeste energie vraagt. Vraag en aanbod van elektriciteit worden door het energiemanagementsysteem binnen het bedrijf op elkaar afgestemd. Het geheel van de integratie van technische installaties en de gemaakte koppelingen maakt het project uniek binnen de amaryllisteelt.

Naast de traditionele manier van verwarmen, door het verbranden van aardgas, is ook met een kweker een project opgezet om te onderzoeken of het mogelijk is het gewas in het vroege voorjaar specifiek en energie-efficiënter te verwarmen met infrarood verwarmingsdraden. In het voorjaar van 2018 zal er een test worden uitgevoerd met deze verwarmingstechniek. Hierbij zal in een gewas van pioenrozen gekeken worden of het uitlopen en de vroege groei van pioenrozen gestimuleerd kan worden. Daarnaast zal de kwaliteit van het gewas en de uiteindelijke bloemen gemonitord worden. De test zal begeleid worden door een student aan de Wageningen Universiteit.

Tenslotte werden er in 2017 verschillende tuinders van informatie voorzien over innovaties en mogelijkheden om projecten te ontwikkelen en daarbij bijvoorbeeld financiële steun te verkrijgen vanuit de regeling Greenport Gelderland innoveert.

Daarnaast is in het kader van NEXTgarden meegewerkt/meegedacht aan diverse projecten die naar verwachting de komende jaren (verder) in uitvoering zullen gaan. Het betreft projecten zoals:

- Toepassing LED-verlichting
- Food Ingrediënt Farm
- Eiwitproductie via de productie van waterlinzen
- Opslag van energie WKO/HTO
- Stadsverwarmingsnet Arnhem-Nijmegen
- Living LAB

Toepassing van verschillende slimme sensoren in de glastuinbouw.

5. Fotocollage van de (netwerk)activiteiten

Greenport Arnhem-Nijmegen is vooral een netwerkorganisatie voor ondernemers in de tuinbouwsector. Haar activiteiten zijn gericht op een levendig tuinbouwnetwerk, waarin relevante tuinbouwkennis snel verspreid, ondernemers allerlei contacten kunnen leggen, waar nieuwe (innovatieve) ideeën ontstaan en ondernemers inspiratie kunnen opdoen. Om dat te bereiken organiseerde Greenport Arnhem-Nijmegen in 2017 in samenwerking met het Glastuinbouw Pact en Greenport Gelderland een verscheidenheid aan activiteiten, zoals:

- Netwerkbijeenkomsten (met gezamenlijk ca. 90 deelnemers)
- Themabijeenkomsten gewas, zuivering, living lab (85 deelnemers)
- Kantine- en informele bijeenkomsten met ondernemers (120 ondernemers)
- Trainingsbijeenkomsten met kleine groepen (ca. 33 ondernemers)
- Symposium m.b.t. digitalisering tuinbouwmarkt (90 personen)
- Bijeenkomsten duurzaamheid en Overbetuwe (30 personen)
- Ondersteuning ontwikkeling NEXTgarden
- Digitale nieuwsbrieven
- Algemene PR en imago (zoals betrokkenheid bij 'Kom in de Kas')

Coördinator GAN (Radboud Vorage)

Met deze activiteiten vormt Greenport Arnhem-Nijmegen een waardevolle aanvulling op de werkzaamheden die bijvoorbeeld door LTO Glaskracht en NEXTgarden worden uitgevoerd. De onderwerpen die aan bod komen zijn divers, zodat er voor iedere ondernemer, teler of ketenpartij, interessante zaken bij zitten.

Naast de gezamenlijke bijeenkomsten heeft de coördinator van Greenport Arnhem-Nijmegen (Radboud Vorage) veel contacten met individuele ondernemers. Deze contacten hebben veelal te maken met innovaties en verduurzaming op de bedrijven. Samen met de ondernemers bespreekt de coördinator de innovaties, mogelijke inzet van deskundigen uit het netwerk en subsidiemogelijkheden. In de afgelopen drie jaren heeft dit reeds geleid tot ongeveer **20 projecten** met een totale investeringssom van 1,3 miljoen en ruim 400.000 euro aan subsidiegelden. Door deze projecten zijn grote besparingen gerealiseerd op het gebied van het gebruik van fossiele brandstoffen.

2017 was ook het jaar waarin de versnellingsagenda voor Greenport Gelderland werd opgesteld. In deze agenda is een investeringsprogramma opgenomen van ca. 6,5 miljoen euro. Ook een viertal projecten uit de regio Arnhem-Nijmegen zijn hierin opgenomen. De komende jaren zal ook aan de realisatie van deze projecten gewerkt worden.

Hieronder wordt een aantal foto's getoond van de activiteiten die georganiseerd zijn in 2017.

Aanbieden versnellingsagenda Duurzaam Doen.

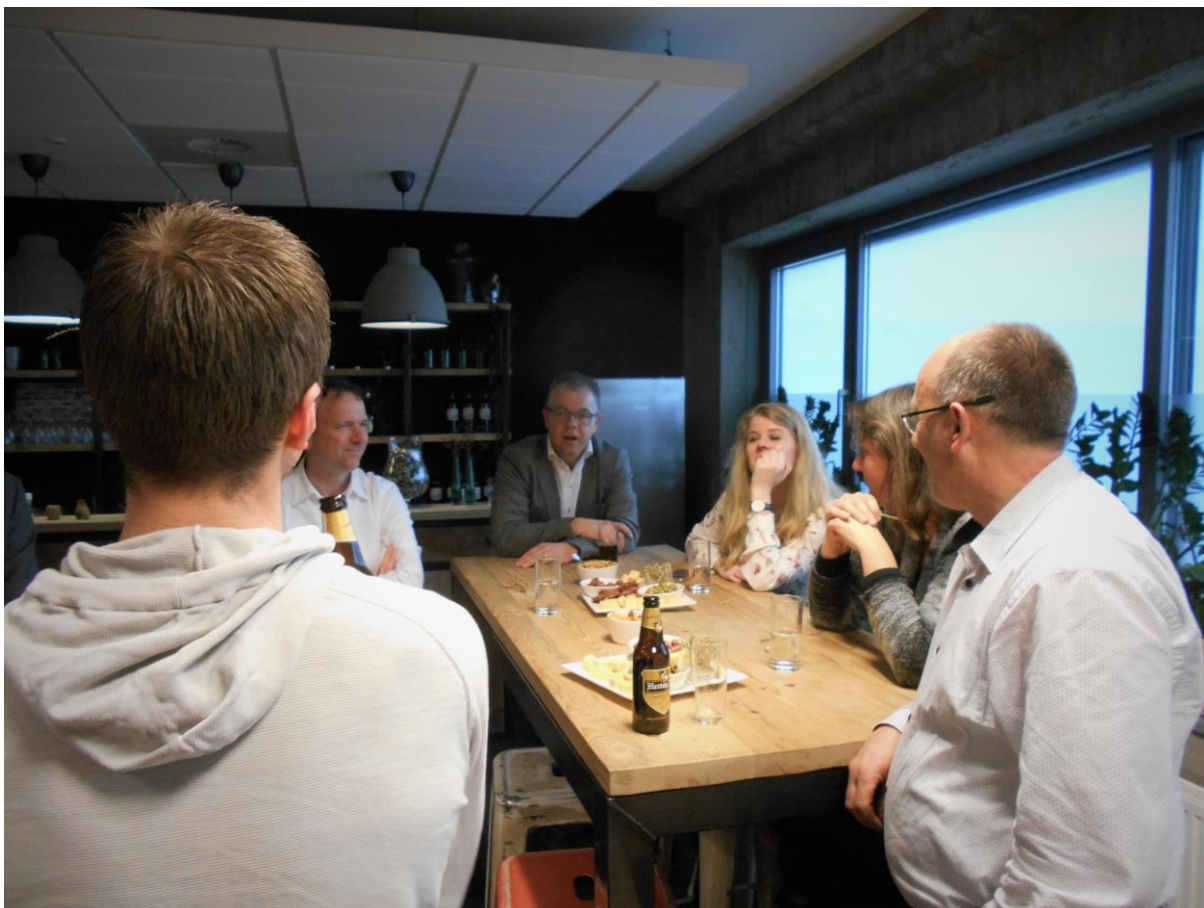

Voorzitter Peter Bakker open nieuwjaarsbijeenkomst (netwerkbijeenkomst) januari 2017.

Cursus spuitlicentie, bijpraten over verantwoord middelen gebruik.

Brainstormen over kansen voor verduurzaming met Vincent van Rijsewijk.

Informatie uitwisseling over innovatieve technieken van waterzuivering.

Bijeenkomst over veranderende regelgeving met betrekking tot bedrijfsafvalwater.

Opening van Kom in de Kas 2017.

Ondernemersontbijt voorafgaande aan opening Kom in de Kas.

Excursie bij het bedrijf van Harry Beijer en Margit van den Anker in NEXTgarden.

VMBO studenten aan de slag bij Zandvoort Flowers.

Jeugd bezoekt de tuinbouwkas van Kwekerij Harry Beijer.

Brainstorm over innovatie (Living Lab).

Uitleg over 'Het Nieuwe Telen' in de Kas.

Netwerkbijeenkomst bij Albert en Jolanda Kosdi.

Bezoek van Sjaak van der Tak (voorzitter Glaskracht) aan de regio Gelderland-Oost.

Burgemeester Schuurmans (Lingewaard) opent symposium bij Plantion.

Discussie tijdens het symposium 'Bent u klaar voor de digitale markt?'.

Netwerken op symposium bij Plantion.

6. Plannen voor 2018

Ook de komende jaren zal Greenport Arnhem-Nijmegen, samen met haar partners, blijvend van betekenis zijn voor het tuinbouwbedrijfsleven. Ze heeft bovendien de banden versterkt met het Glastuinbouwpact, NEXTgarden en Greenport Gelderland. De tuinbouwsector heeft veel te bieden en is van grote maatschappelijke en economische betekenis. Dat moet meer uitgedragen worden in de eigen regio en op landelijk niveau. Greenport Arnhem-Nijmegen staat voor een levendig tuinbouwnetwerk waarin partijen zich laten inspireren, contacten kunnen leggen en er ruimte is om (gezamenlijk) te ondernemen.

In 2018 zal het accent van de activiteiten liggen op de thema's: **innovatie, duurzaamheid, marktgerichtheid en communicatie**. De activiteiten zullen enerzijds direct op de tuinbouwondernemers gericht zijn, maar anderzijds ook relevant zijn voor het gehele tuinbouwcluster. In 2018 wil Greenport Arnhem-Nijmegen van grote waarde blijven voor alle bedrijven uit het tuinbouwcluster en alle maatschappelijke partijen die bij deze sector betrokken zijn.

Greenport Arnhem-Nijmegen wordt ondersteund door:

